

Dalmacija pod habsburškom krunom

Fra Ante Matijević, Povijest Dalmacije za vrijeme prve austrijske vladavine 1797-1806 (prir. Marko Trogrlić), Zagreb: Leykam International, 2020, 251 str.

Priređivanjem doktorske disertacije dalmatinskog franjevca Ante Matijevića, 94 godine od njezine aprobacije, Marko Trogrlić nastavlja predstavljati plodove višegodišnjih bečkih istraživanja, čime znanstvena i šira javnost dobiva još jedan u nizu vrijednih priloga poznavanju *dugog* 19. stoljeća u pokrajini Dalmaciji. Nakon što je u projektnim suradnjama priredio za objavljivanje sjećanja prvog civilnog namjesnika Dalmacije, Erazma Handela, zatim 2015, u suradnji s njemačkim kolegom Conradom Clewingom, putopisna izvješća iz Habsburške Dalmacije namjesnika Wenzela Lilienberga te autobiografske zapise namjesnika Gabrijela Rodića 2017, Trogrlić u okviru rada na znanstvenom projektu Hrvatske zaklade za znanost, pod vodstvom dr. sc. Stjepana Matkovića, pred nas ne podastire autentično povijesno svjedočanstvo, već zgotovljen historiografski rad malo poznatog dalmatinskog franjevca. Objavljivanje Matijevićeve disertacije najnovije je ostvarenje Trogrličeva istraživanja i priređivanja građe iz središnjih bečkih arhiva, nasušno potrebne da bi se, uvažavajući perspektivu bečke središnjice prema periferiji, cjelovito sagledalo povijest Dalmacije pod habsburškom krunom, kombinirajući „pogled odozgo“ s „pogledom odozdo“, satkanim od niza mikrohistorija ili, pak, sinteza pokrajinskog obuhvata nastalih na temelju pretežno dalmatinskih arhiva.

Značenje rada počiva na činjenici da se doktorand Matijević svojedobno koristio prvorazrednim vrelima iz središnjih bečkih institucija: Državnog arhiva u Beču (*Staatsarchiv in Wien*), Arhiva unutarnjih poslova (*Archiv des Inneren*), Ratnog arhiva (*Kriegsarchiv*) i Prosvjetnog arhiva (*Unterrichtsarchiv*), od čega su najdragocjeniji podaci preuzeti iz vrela nekada pohranjenih u bečkoj Palači pravde (*Wiener Justizpalastbrand*), oštećeni do neprepoznatljivosti u paljevini zgrade tek godinu dana nakon što je Matijević dovršio disertaciju. Navedena okolnost pruža radu svojevrsnu povlaštenost s obzirom na to da ga u pojedinim dijelovima možemo neizravno interpretirati i kao povijesno vrelo.

Matijevićeva disertacija dostupna je u Sveučilišnoj knjižnici u Beču (*Universitätsbibliothek Wien*) na njemačkom jeziku, no priređivač zapaža da je najvjerojatnije izvorno pisana na hrvatskome te potom prevedena na njemački. Valja notirati da postoji još jedan primjerak Matijevićeve disertacije, pohranjen u knjižnici zadarskog franjevačkog samostana sv. Frane. Trogrlić je disertaciju priredio za objavljivanje u hrvatskom prijevodu, nastojeći je predstaviti u što izvornijem obliku, minimalno zadirući u strukturu teksta. Knjiga sadrži njegovu uvodnu studiju, zatim uvod Matijevićeve disertacije, nakon kojeg slijedi korpus razdijeljen na šest poglavlja i zaokružen autorovim zaključkom. Potom slijede kratak popis kratica te bilješke popisane po poglavljima koje, pomalo nepraktično, valja tražiti pri kraju knjige. Na zadnjim stranicama pronaći ćemo i slikovne priloge, među kojima dvije fotografije fra Ante Matijevića, sažetke na hrvatskom, njemačkom i engleskom jeziku te kazala osobnih imena i mjesta koja olakšavaju snalaženje u knjizi.

U trodijelnoj uvodnoj studiji Trogrlić donosi životopisne i bibliografske crtice iz života autora disertacije, franjevca provincije sv. Jeronima, Ante Matijevića (1895-1956), iz kojih,

pored svećeničko-redovničkog djelovanja, razabiremo rad profesora i stručnjaka tematski usmjerenog ponajvećma na istraživanje povijesti glazbe. Trogrlić se u uvodnoj studiji osvrće tehnički i sadržajno na disertaciju, upućuje na njezinu znanstvenu vrijednost te objašnjava temeljnu Matijeveću tezu. Naposljetku zahvaljuje institucijama i pojedincima koji su dali prinos ovome pothvatu.

Ante Matijević u uvodu disertacije konstatira kako se Damacija 1797. nalazila na istom stupnju razvitka kao u srednjem vijeku zbog specifične mletačke politike određene trgovinskim interesom, s glavnom tezom da su modernizacijska postignuća francuske uprave nastala na temelju provedbenih planova i mjera započetih tijekom epizode austrijske uprave. Uz dramatične događaje prevratničke 1797, ruku pod ruku išli su prizori pobune pučana, pljačke vlastele te glavosijeci pristaša (i navodnih pristaša) revolucije, stoga se Dalmacija nakon višedesetljetnog razdoblja mira preko noći našla u grotlu vojnih zbivanja i geopolitičke kombinatorike, čime se ta godina bez krznanja može ocijeniti epohalnom prijelomnicom u dalmatinskoj povijesti. Iako su se zagovornici sjedinjenja pokrajine s prekovelebitskom Hrvatskom pozivali na povijesno-legitimističko načelo, Dalmacija je, na temelju preliminarnih pregovora u Leobenu, u zamjenu za habsburški belgijski posjed Campoformijskim mirom postala krunovina cara Franje II. Time je započela Prva austrijska uprava u Dalmaciji (1797-1806) koja je prestala uslijed kasnijih osvajačkih postignuća Napoleonova ratnog stroja, tj. provedbe odredbi Požunskog mira početkom 1806.

Historiografska je tradicija to razdoblje dalmatinske povijesti najčešće interpretirala kao svojevrsan *interregnum*, ne analizirajući temeljitije pristup Bečkoga dvora i njemu podređenih tijela prema Dalmaciji. No, Matijevećeva disertacija donosi značajan obrat u prosudbi Prve austrijske uprave, na tragu čega je i priređivač Trogrlić u sintezi *Dalmacija u 19. stoljeću* to razdoblje austrijske vladavine bio okarakterizirao kao „provizorij s dobrim željama“, navodeći zaista konkretne modernizacijske iskorake tog razdoblja.

Dokazivanjem glavne teze da se granica između srednjega i novog vijeka nije dogodila 1806, kada Dalmacija dolazi pod Napoleonovu revolucionarno-prosvjetiteljsku vladavinu, već 1797, kada su trupe generala Matije Rukavine u ime cara uspostavile red i vlast u uzavreloj pokrajini, Matijević donosi povoljniju ocjenu Prve austrijske uprave u Dalmaciji, priznajući joj zasluge u pripremi modernizacijskog zahvata, iako je on uvelike ostao mrtvo slovo na papiru do predaje vlasti Francuzima. Ocjenjivač Matijevećeve disertacije, prof. Karl Patsch, čiju ocjenu Trogrlić citira u uvodnoj studiji, vidi ključnu vrijednost Matijevećeva istraživanja u tome što opovrgava prosudbe dotadašnje historiografske tradicije uobličene u perima poput Pisanijeva i Šišićeva, koji su konstruirali do tada prevladavajuću sliku Prve austrijske uprave kao nastavka lošeg mletačkoga gospodarenja, pripisavši reformska dostignuća isključivo francuskoj upravi.

Matijević u prvom dijelu rada analizira mletačku upravu u Dalmaciji, ukazuje na nepostojanje jedinstvenog tipa uprave, što je razvidno u znatnim razlikama među komunalnim samoupravama i rasponu povlastica njihova plemstva, te primjećuje društveno-ekonomsko dvojstvo pokrajine, jasno vidljivo usporedbom otočno-priobalnog dijela s dalmatinskim zaleđem. Iako je mletačka uprava pristupala Dalmaciji kao resursu koji ima funkciju osigurati prosperitet Mletaka, brinući se prvenstveno o trgovinskom interesu središnjice, ostavljajući neprosvijećeno stanovništvo u siromašnom i ekonomski nepoticaјnom ambijentu, Matijević ponegdje sudi odveć strogo.

Prva austrijska uprava, iako kratkog trajanja i ograničena zahvata, imala je svoju dinamiku koju je diktirala šarolika skupina aktera. Ti su akteri često bili nositelji različitih

shvaćanja. Primjerice, general Rukavina odlučno je odbijao zadiranje u plemićke povlastice i ukidanje staleških razlika, u čemu je bio toliko odrješit da je dao utamničiti bračke kapetane Hranotića i Nikolorića kad su mu došli priopćiti narodne zaključke. Njemu nasuprot, grof Goëss težio je kasnije potpunom ukidanju najvećeg broja gradskih i staleških povlastica. Nositeljima najviših upravnih dužnosti Matijević najčešće ne navodi puno ime ni službeni položaj, iako ih spominje velik broj puta jer su upravo oni trebali Dalmaciju privesti modernosti. Među njima postojali su osobni animoziteti, popraćeni spletkama i podmetanjima. Prvi povjerenik za civilne poslove, Raimund von Thurn, gajio je neprijateljsko raspoloženje prema generalu Rukavini, dok je hvalisav carev pouzdanik, kasnije odgojitelj prijestolonasljednika Ferdinanda, grof Steffaneo, denunciраo, klevetao i nastojao ukloniti podređene mu službenike. Matijević primjećuje kako su mjere koje je donosila austrijska uprava prije 1802. nosile obilježje i oblik privremenosti, dok su planovi Steffanea, Goëssa i Bradyja iskazivali težnju za konačnom promjenom stanja. To je, po svemu sudeći, prvenstveno zasluga radišnoga grofa Petera von Goëssa koji je naposljetku podnio ostavku zbog toga što središnje bečke vlasti nisu aktivnije podržale njegova nastojanja, ponajviše u financijskom smislu. Šteta je što su Matijeviću iz razdoblja 1799-1801. i neposredne podređenosti pokrajine nadvojvodi Karlu bili dostupni samo malobrojni spisi s obzirom na to da su od nadvojvode dolazili intrigantni prijedlozi o kolonizaciji Dalmacije stanovništvom iz ostalih austrijskih pokrajina, no pretpostavke za to bile su ograničene prvenstveno agrarnim odnosima proizašlima iz Grimanijeva zakona.

Fra Ante Matijević u disertaciji ponegdje ulazi u prevelike digresije, objašnjavajući općepoznate povijesne tijekove poput ishoda Napoleonovih bitaka ili, s druge, pak, strane, opskurnosti poput stambenih prohtjeva ruskog konzula u Dubrovniku, Charlesa Fontona. Uzgred otvara i (proto)nacionalno pitanje političkim svrstavanjem pojedinih aktera na pristaše i protivnike ugarske stranke, odnosno zagovornike i protivnike sjedinjenja Dalmacije s prekovelebitskom Hrvatskom. Ižnošenjem događaja u najjisturenijoj točki Monarhije prema jugoistoku Europe, Boki kotorskoj, osobito isticanjem snažnog utjecaja karizmatskog vladike Petra I. Petrovića na pravoslavno stanovništvo zaljeva i okolice, Matijević posvećuje pozornost i crnogorskom pitanju, sugerirajući budućim istraživačima pregledavanje Državnog arhiva Crne Gore.

Ključna promjena u konačnom upravnom ustroju Dalmacije za Prve austrijske uprave bilo je usmjerenje prema načelu podjele sudstva i uprave. Kad tome dodamo napore koje je grof Goëss uložio u razvoj industrije, trgovine i poljoprivrede te postignuća koja je ostvario glede osnivanja škola i bolnica, kao i ceste koje je u pokrajini projektirao inženjer Franjo Zavoreo, zaista možemo premjestiti Šišićev kamen međaš između srednjega i novoga vijeka iz 1806. u 1797. Takvom promjenom u periodizaciji dalmatinske povijesti otvara se prostor objektivnijem vrednovanju modernizacijskih zahvata u upravi, sudstvu, školstvu te izgradnji prometne infrastrukture, što je donijela francuska uprava u Dalmaciji oslanjajući se itekako na ostavštinu austrijske uprave koja joj je prethodila.

Jure Trutanić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

52

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo consists of the letters 'FF' in a stylized, bold font, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2020.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 52, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Miljenko Šimpraga

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*